

Subay, subaya en el català medieval de Mallorca

G. ROSSELLÓ BORDOY

La lectura de l'article de J. F. López Bonet que es publica al present BSAL¹ em fa retornar sobre una qüestió plantejada amicalment gràcies a articles de Ricard Soto² i Jaume Sastre Moll³ que, com tantes altres coses, fou apartada la seva discussió en espera de temps millors que sens dubte aleshores no arribaren a bon port.

Es tracta de l'ús del mot *subay* i el femení *subaya* aplicat en determinats casos per identificar infants musulmans, subjectes actius en certs casos d'activitats desenrotllades a Menorca i Mallorca en època medieval. L'escrivà que va recollir les investigacions entorn al litigi analitzat per López Bonet utilitza la paraula, malgrat de vegades escrigui *subaxi*, i sempre d'acord amb el discurs propi de l'escriu, identifica el mot amb el sinònim *bort*, encara que no sia aplicable el sentit genèric de tal paraula al personatge o personatges en qüestió.

El significat es prou clar: *infant, jove, jovencell*. Sastre Moll en recent conversa puntualitza que es tracta de *menors de divuit anys*. La seva presència a la documentació feudal de les Illes Balears és palesa des de la conquesta feudal fins a una data avançada del segle XIV, esvaïnt-se paulatinament per desaparèixer quasi per complet a la generada al segle XV.

Les grafies habituals son *subay* i *subaya*, junt amb els respectius plurals: *subays*, *subayas*. La forma *subaxi* tan sols l'he poguda constatar al text que origina la present nota.

Quin és l'origen d'aquesta paraula?. No és sinó el mot àrab *ṣabī* nom d'acció d'una arrel √ ŠBW que significa, segons els diccionaris a l'abast, *rejovenir*. El mot en qüestió significaria *jove*, en contraposició al *walad* o nin que consideram ètim del característic al-lot del català de Mallorca.⁴

Així podem veure que Dozy⁵ recull l'arrel i les seves variants de la següent manera:

¹ Josep F. LÓPEZ BONET: "Les eixides d'En Bertran, corsari menorquí (1323-1324)", BSAL, Palma, 2002, 29-74.

² Ricard SOTO COMPANYY: "El primer tràfic esclavista a Mallorca", L'Avenç, 53, Barcelona, 1981, 60-65.

³ Jaume SASTRE MOLL: "La salida de los musulmanes mallorquines tras la conquista de la isla por Alfonso III (1287)", Revista de Menorca, 78, Mahón, 1987, 475-505.

Jaume SASTRE MOLL: "Estancia y salida de musulmanes libres y esclavos durante el reinado de Sancho I y Felipe de Mallorca", BSAL, 44, Palma de Mallorca, 1988, 125-170.

Jaume SASTRE MOLL: "Notas sobre la población musulmana de Menorca (1287)", Actas V Jornades d'estudis històrics locals: Les Illes Orientals d'al-Andalus, Palma, 1987, 145-161.

⁴ G. ROSSELLÓ BORDOY: "Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i les arrels àrabs del català de Mallorca", Estudis Baleàrics, 41, Palma de Mallorca, 1992, 69-86.

G. ROSSELLÓ BORDOY: "Noves dades sobre algunes arrels àrabs del català de Mallorca", Actes del IV Congrés El nostre patrimoni cultural: el català, patrimoni de Mallorca, Palma, 1996, Palma, 1997, 173-178.

⁵ R. P. A. DOZY: Supplément aux dictionnaires arabes, Leyde-Paris, 1967.

√ ŠBW : en II^a forma, *rajeunir*, adduint el testimoni de Pedro de Alcalça: *mancebo hazerse*. *şubay*: *page, jeune homme, servant auprès d'un prince*. En *jurisprudence*: *mineur*. L'autor del *Supplement*, com es pot veure, destaca una accepció on s'observa una certa dependència personal del *şubay*, respecte d'altre persona: *servant, mineur*.

El *Vocabulaire* de Belot⁶ tradueix el mot com a *jeune garçon*, amb plurals com *şubān* i *şabiya*. La forma femenina *şubaya* seria *jeune fille* i per a Biberstein-Kazimirski⁷ l'arrel √ ŠBW significa: *être enfant dans ses amusements, rechercher des plaisirs enfantins, jouer ou agir comme un enfant (se dit d'un homme frivole)* mentre que *şabi* indica *enfant mâle, garçon, jeune homme avant l'age de shabb*, (o sia entre 24 y 40 anys segons defineix el propi Kazimirski a l'arrel √ šbb). També afegeix que per extensió pot ésser *homme au service de quelque'un, garçon*, donant suport a la idea abans recollida d'una certa dependència respecte d'altre. Recull també la forma *şubayya* diminutiu d'un plural àrab *şibya* = petits garçons..

En el cas del mot documentat a Mallorca ens trobam sempre davant una forma clara de diminutiu, no d'un plural, sinó d'un singular:

La presència dels mots *şabi* / *şabiya* i els diminutius *şubay* / *şubaya* a l'àrab andalusí està perfectament documentada als glossaris coetanis. Així podem veure el *Vocabulista in arabico*, atribuït a Ramon Martí⁸ i relacionable tal volta amb la parla menorquina de l'època de la conquesta per Alfons el liberal, els següents mots derivats de l'arrel SBW

<i>şabi</i> pl. <i>şibyān</i>	= niño, mozo
<i>şabiyya</i> pl. <i>s>abiyyalt</i>	= moza
<i>şubāyya</i>	= mocita
<i>juvencula</i>	= <i>şabiyya</i> pl. <i>şabiyāt</i>
<i>juvenis</i> .	= <i>şabi</i> pl. <i>şibyān</i>

En el *Vocabulari de Leiden*⁹ trobam igualment

<i>Şabiyat</i> ^{mm}	= <i>puella</i>
<i>şabiy</i>	= <i>puer</i>
<i>şibā'</i>	= <i>pueritia</i>

Finalment en el *Vocabulista arábigo en letra castellana* de Pedro de Alcalá,¹⁰ que recull l'àrab granadí en el moment de la conquesta dels Reis Catòlics observam les següents paraules, modificades per l'efecte de la imela o conversió de les vocals a llargues en i:

<i>şibi</i>	<i>mancebía, mocedad</i>
<i>şabi</i> pl. <i>şubién</i>	<i>garçon que quiere casar, mancebo quando crece</i>
<i>şabia</i> pl. <i>şabiy,t</i>	<i>moça</i>
<i>şubay</i> pl. <i>şubien, şubiit</i>	<i>mancebo pequeño, moço pequeño</i>
<i>şubaya</i>	<i>manceba pequeña</i>

⁶ B. BELOT: *Vocabulaire Arabe-français a l'usage des étudiants*, Beyrouht, 1951.

⁷ A. de BIBERSTEIN-KAZIMIRSKI: *Dictionnaire Arabe- Français*, Beyrouth, s. a.

⁸ F. CORRIENTE: *El léxico árabe andalusí según el Vocabulista in arabico*, Madrid, 1989.

⁹ F. CORRIENTE: *El léxico árabe estándar y andalusí del Glosario de Leiden*, Madrid, 1991.

¹⁰ F. CORRIENTE: *El léxico árabe andalusí según P. de Alcalá (Ordenado por raíces, corregido, anotado y fonémicamente interpretado)*, Madrid, 1988.

És a dir que el mot podia tenir plena vigència dins l'àrab illenc en el moment de la conquesta feudal i a causa de la seva implantació es mantinguès de manera viva per designar els infants o jovencells de la residual comunitat islàmica en terres mallorquines i menorquines on les tenim documentades a partir de referències textuais recollides a la documentació generada per l'administració cristiana.

Així observam una munió d'anotaciones de subays a les dates que s'indiquen:

1248	una sarracena negra y dos subays ¹¹
1253	un sarraceno y un subay ¹²
1256	un sarraceno con un subay ¹³
1259	una sarracena blanca y un subay ¹⁴

A Menorca al moment de la conquesta de 1287 Jaume Sastre¹⁵ comptabilitzà l'existència de 98 subays i 129 subayas entre els menorquins, dels quals aconseguiren sortir de l'illa salvant-se de la liberalitat d'Alfons el Liberal, 60 nins i 47 nines. Arribaren a bon port?

A Mallorca en dates més tardanes consten entre 1311 i 1320 87 subays y 38 subayas, mentre que entre 1325 i 1330 hi ha referències de 48 mascles i 33 femelles.¹⁶ Més tard trobam 10 subays i dues subayas a una anotació de 1340.¹⁷

És rar que al DCVB el mot *subay* no quedàs reflectit i aquesta manca, motiva la present nota, hagut compte que entre els investigadors engrescats en l'estudi de la història del Regne de Mallorca durant el segle XIII i part del XIV la presència del mot és prou palesa, i no presenta dificultats interpretatives, en canvi no es expressió ni sentit a l'abast d'altres especialistes, perquè al llarg del segle XV la paraula no és present a la documentació. Ha deixat de tenir sentit, malgrat sia vigent fin a 1492 a la parla dialectal dels musulmans de Granada. Si el mot es d'ús pràcticament desconegut entre especialistes que diriem dels afeccionats a la història pàtria ?

Cal demanar-se si el sentit complementari que es pot destriar a partir de certes accepcions recollides als diccionaris àrabs: *servant auprès d'un prince, homme au service de quelque'un* pot tenir una especial relació amb l'esclavatge?

Sens dubte les fonts documentals cristianes que han recollit la paraula sempre solen referir-se a persones esclaves o que han assolit la llibertat (alforres, també de l'àrab al-h>urr: = el lliure). És una qüestió que tan sols podem plantejar, sense donar-hi solució alguna. Possiblement el fet sia purament casual.

¹¹ Ricard SOTO COMPANYY: "¿La población de Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)", *Fontes rerum balearium* (FRM), II, 1, Palma de Mallorca, 1978 i II, 3, 549.

¹² Ricard SOTO COMPANYY: "¿La población de Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)", *Fontes rerum balearium* (FRM), II, 1, Palma de Mallorca, 1978, i II, 3, 549.

¹³ Ricard SOTO COMPANYY: "¿La población de Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)", *Fontes rerum balearium* (FRM), II, 1, Palma de Mallorca, 1978 II, 3, 550.

¹⁴ Ricard SOTO COMPANYY: "¿La población de Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)", *Fontes rerum balearium* (FRM), II, 1, Palma de Mallorca, 1978, 63-80 i II, 3, 551.

¹⁵ Jaume SASTRE MOLL: "¿La salida de los musulmanes menorquines tras la conquista de la isla por Alfonso III (1287)", *Revista de Menorca*, 78, Mahón, 1987, 475-505.

¹⁶ Jaume SASTRE MOLL: "Estancia y salida de de musulmanes libres y esclavos durante el reinado de Sancho i y Felipe de Mallorca", *BSAL*, 44, Palma de Mallorca, 1988, 130.

¹⁷ Jaume SASTRE MOLL: "Notas sobre la esclavitud en Mallorca: el Libre de sareyns e de grecs de M CCC XXX", *Mayurqa*, 21, Palma de Mallorca, 1985-1987, 103.

RESUMEN

Puntualizaciones sobre la palabra *subay* y su femenino *subaya*, frecuentes en la documentación cristiana del siglo XIII e inicios del XIV, aplicada a individuos de corta edad, musulmanes, y por lo general en régimen de esclavitud en el Reino de Mallorca. Se trata de un diminutivo de la palabra árabe: *sabî* que significa joven o mancebo.

ABSTRACT

A few comments on the word *subay* and its feminine version *subaya*. These terms were commonly used in Christian documents from the 12th and early 14th centuries. In the Kingdom of Majorca, they were applied to young Moslems who were usually slaves. This is a diminutive of the Arab word: *sabî* which means a youth or young person.